

Enzo De Pellegrin (ed.): *Interactive Wittgenstein: Essays in Memory of Georg Henrik von Wright*
Dordrecht – Heidelberg – London – New York: Springer 2011, 219 strán

Práca *Interactive Wittgenstein: Essays in Memory of Georg Henrik von Wright* je kolektívnym zborníkom pozostávajúcím zo siedmich príspevkov. Prvé tri príspevky sú previazané osobnou korešpondenciou dvoch významných analytických filozofov, Gottloba Fregeho a Ludwiga Wittgensteina. Ďalšie štyri príspevky sú už tematicky rozdielne, čitateľovi ponúkajú nahliadnutie do rôznych tém v zmysle podčiarkujúcom samotný názov práce. Ide o úsilie prezentovať Wittgensteina ako bytosť interaktívnu, nadväzujúcu vzájomnú komunikáciu medzi rôznymi témami, skutočnými aj predpokladanými väzbami a reakciami k iným mysliteľom.

V prvom príspevku *Prefatory Note to the Frege-Wittgenstein Correspondence* Juliet Floyd z Bostonskej univerzity pomerne stručne, no o to precíznejšie, približuje korešpondenciu medzi Fregem a Wittgensteinom, ktorá sa dodnes zachovala. Spomína celkom 21 Fregem napísaných korešpondenčných lístkov a listov, ktoré sú datované od 11. októbra 1914 do 3. apríla 1920, a ktoré sú toho času uložené v Brennerovom archíve na Univerzite v Innsbrucku.

Na úvodnú stať plynule nadväzuje druhý príspevok s názvom *Frege-Wittgenstein Correspondence*, ktorého obsahom je už sama korešpondencia medzi Fregem a mladým Wittgensteinom. Uzatvárajú ju dva listy z roku 1936 medzi Heinrichom Scholzom, ktorý v polovici tridsiatych rokov začal archivovať Fregeho spisy, a Wittgensteinom. Všetky dokumenty sú uverejnené v originálnom nemeckom znení, doplnené anglickým prekladom v podaní Juliet Floyd a Burтона Drebeny.

Filozoficky zaujímavejšie sú listy, v ktorých sa Frege vyznáva zo svojich dojmov z práce, ktorú mu mladý autor zaslal v decembri 1918. Z listov môže čitateľ pomerne jasne vycítiť jeho nespokojnosť a akúsi neochotu pochopiť prácu bez Wittgensteinovho dodatočného vysvetlenia. Pre autorkino ďalšie skúmanie je však zaujímavejší list Heinricha Scholza adresovaný Ludwigovi Wittgensteinovi, v ktorom ho žiada o zaslanie listov, ktoré dostal od Fregeho.

Juliet Floyd v treťom príspevku s názvom *The Frege-Wittgenstein Correspondence: Interpretive Themes* pokračuje v úvahách, prečo sa Wittgenstein zdráhal poslať nájdenú korešpondenciu Scholzovi a jej obsah považoval za čisto osobný a nie filozofický. Vyslovuje názor, že Wittgenstein mohol byť značne znepokojený myšlienkou zverejnenia listov v archíve. Atmosféra posledných listov od Fregeho bola totiž preňho plná nepochopenia a filozofická verejnosť by sa tak mohla po ich zverejnení začať pýtať, prečo vtedy nevzal do úvahy Fregeho kritiku, ale trval ďalej na publikovaní svojej práce bez akýchkoľvek zmien.

Toto prípadné zdôvodňovanie sa mu už podľa autorky v čase, keď bol vnímaný ako vplyvný filozof, mohlo zdať priveľmi citlivé.

Štvrtý príspevok: „*A Surrogate for the Soul*“: *Wittgenstein and Schoenberg* je tematicky celkom nový a jeho autor Eran Guter z Izraelskej univerzity sa v ňom zameriava na Wittgensteinove myšlienky o hudbe a hudobnom jazyku. Kľúčovou postavou sa v ňom popri Wittgensteinovi stáva aj rakúsky skladateľ Arnold Schönberg (1874–1951).

Eran Guter si kladie celkovo náročný cieľ, totiž zmapovať možnosť, do akej miery môže byť Schönbergova idea dvanásťtónovej stupnice vhodným obrazom pre Wittgensteinovu gramatiku. V závere príspevku sa priznáva, že považuje túto myšlienku za neodôvodnenú. Za jedinú spojnicu (i keď nepriamu) medzi Wittgensteinom a Schönbergom totiž považuje víziu jazyka Karla Krausa, podľa ktorej je jazyk matkou myslenia. Guter však dokazuje, že kým Wittgenstein s Krausovou myšlienkou súhlasí, Schönberg ju v zásade odmieta.

Autor pomerne obsiahlo definuje aj ústredný problém hudby 20. storočia, ktorým bola tónina a tonalita. Kým podľa Wittgensteina by nebolo vôbec zvláštne keby hudba budúcnosti bola monotónna a transparentná, Schönberg práve naopak rozvíja myšlienku polytonality úzko prepojenú s klasickým serializmom – dvanásťtónovými usporiadanými radmi. Práve tento systém považoval Schönberg za nevyhnutný krok v evolúcii západnej hudby, ktorý zaručí prvenstvo nemeckej hudbe na najbližších sto rokov. S týmto názorom sa v hudbe konzervatívny Ludwig Wittgenstein jednoducho nedokázal stotožniť.

Fínsky filozof a logik Jaakko Hintikka v piatom príspevku *The Crash of the Philosophy of the Tractatus: The Testimony of Wittgenstein's Notebooks in October 1929* poukazuje na Wittgensteinovo odmietnutie fenomenologického jazyka v októbri 1929.¹ Hintikka tu čitateľovi predkladá Wittgensteinove kľúčové poznámky viažuce sa k tejto téme, ktoré starostlivo podopiera vlastnými komentármi. Najprv prezentuje nevysslovenú fenomenológiu *Traktátu*, ktorou sa Wittgenstein chcel odlišiť od fenomenológie Ernsta Macha, no postupne odhaľuje jej krach, ktorý Wittgenstein v 30. rokoch podporil záujmom o bežný jazyk. Podľa Hintikka bol tento prechod doslova metodologickým zemetrasením a poznačil tiež Wittgensteinovu ontológiu vo vzťahu k jazyku. Wittgenstein síce naďalej

¹ Wittgenstein bol oboznámený s tradičným chápaním fenomenológie E. Husserla, no vo svojich úvahách nadväzoval na anglických filozofov (Moore, Russell), ktorí považovali bezprostredne dané predmety nie len za súčasť nášho vedomia, ale aj za súčasť skutočnosti samej. Výraznou črtou Wittgensteinovej fenomenológie bola napríklad myšlienka, že ak je nám daný nejaký predmet, potom je nám daná aj jeho logická forma. Inými slovami to, ako môžu byť predmety kombinované v našej skúsenosti, je základom našej logiky.

ostal verný názoru, že svet, v ktorom žijeme, má jasnú logickú štruktúru, no definitívne prestal veriť tomu, že túto štruktúru je možné zrkadliť v jazyku. Môžeme o nej hovoriť iba nepriamo prostredníctvom vhodných jazykových hier. Tento názor je už naozaj podstatne vzdialený od „obrázkovej teórie“ prezentovanej v *Traktáte*. A čo sa týka fenomenologického sveta, ten je nám síce daný, ale ako taký je od nás nezávislý a preto ostáva hlavne bránou k mystickému.

Anglický filozof a znalec Wittgensteinovho diela David Pears v predposlednom príspevku nazvanom *Linguistic Regularity* rieši problém významu a riadenia sa pravidlom. Svoje úvahy začína Protagorovým výrokom, podľa ktorého človek je mierou všetkých vecí. Podľa Pearsa to znamená, že človek je nielen meračom, ale aj meracím nástrojom, ktorého reakcie prevzali úlohu čiar na meradle a slúžia ako kritériá používania slov. Túto myšlienku Pears považuje za kľúč k porozumeniu Wittgensteinovho neskorého uchopenia významu. Dôležitou sa stáva najmä technika používania slov.

V opozícii k ostatným komentátorom Pears trvá na svojom tvrdení, že základným prvkom udávania významu je ľudská prirodzenosť. Riadiť sa pravidlom slepo znamená preňho obmedzenie vychádzajúce z vnútra – z našej vlastnej prirodzenosti, a nie pod vplyvom nejakej vonkajšej sily. Riadiť sa pravidlom slepo znamená nasledovať ho so zavretými očami, teda bez váhania alebo zdôvodňovania. Jednoducho konať takto.

Posledný príspevok od Joachima Schulteho z Zürišskej univerzity má tajuplný názov *On a Remark by Jukundus*. Hneď na úvod treba povedať, že Jukundus je postavou z románu Gottfrieda Kellera, jedného z Wittgensteinových obľúbených spisovateľov. Jukundus vo svojej myšlienke vyjadruje pocit, že verí, že vie, čo to znamená v skutočnosti báť sa Boha. Nemyslí si, že má právo žiadať, aby jeho život vždy fungoval bez problémov, skôr sa obáva, že sa to tu a tam môže obrátiť k horšiemu.

Schulteho príspevok sa zameriava na vysvetlenie Wittgensteinovho vzťahu k náboženstvu. V tejto súvislosti je kľúčová Wittgensteinova práca *Culture and Value*. Wittgenstein nikdy nebol oddane veriacim človekom, pretože isté aspekty náboženského vnímania mu boli cudzie. Pravú zbožnosť však vždy neodlúčiteľne spájal so slušným životom a tak jeho pohľad na náboženstvo bol hlboko etickým pohľadom. Schulte rozpracováva myšlienku chladu a tepla, múdrosti a vášne v zmysle Kierkegaardovej poznámky, v ktorej viera je vášňou. Múdrosť je chladná a vie človeku poskytnúť rady vo väčšine životných situácií, keď však človek chce zmeniť svoj život alebo si nevie poradiť, potrebuje horúci, vášnivý element viery, aby dokázal pretvoriť svoj život.

Ak sa človek chce hádať s Bohom, znamená to, že v sebe nosí falošný obraz Boha. Preto je podľa Wittgensteina nesprávne hnevať sa na svoj osud a je po-

trebné prehodnotiť svoje predstavy. Spokojnosť s osudom by mala byť prvým príkazom múdrosti. Jukundovo rezignujúce gesto preto podľa Schulteho plne súhlasí s Wittgensteinovým náboženským myslením, ktoré sa navzájom podobajú najmä svojou jednoduchosťou a skromnosťou.

Po stručnom predstavení jednotlivých príspevkov môže čitateľ nadobudnúť pocit, akoby bol zborník rozdelený na dve časti. Prvá časť sa venuje výlučne Fregeho korešpondencii s Wittgensteinom a je otáznou, či naozaj dokáže zmysluplne vyplniť ponúknutý filozofický priestor. Sama korešpondencia je z veľkej časti osobná a až na niekoľko posledných listov filozoficky neupúta. To, čo však robí túto časť práce príťažlivou, je prvý preklad originálnych nemeckých dokumentov do anglického jazyka. Pre slovenského čitateľa však aj tento fakt akosi stráca na exkluzivite nakoľko máme už niekoľko rokov dostupný slovenský preklad spomenutej korešpondencie (pozri Frege 2003).

Druhá časť práce je už tematicky pestrá a v mnohom vystihuje jej názov. Miestami pôsobí, ako keby sa pokúšala dobehnúť zameškané, jej príspevky sú hutné a čitateľsky zaujímavé. Ponúka témy, ktoré v našich filozofických podmienkach ešte zďaleka neboli vyčerpané. Aj tu však môžeme nájsť isté rušivé momenty: Príspevok venovaný Wittgensteinovmu chápaniu hudby predpokladá určité znalosti hudobnej teórie, bez ktorej čitateľ len ťažko vstrebe všetky poznatky, ktoré mu autor príspevku ponúka. Text príspevku k lingvistickej regularite môže zase na prvý pohľad pôsobiť ako vytrhnutá pasáž z nejakého celistvejšieho celku a jeho čitateľ si naozaj o ňom urobí lepší dojem po oboznámení sa s autorovým ďalšími prácami (pozri Pears 2006).

Kolektívny zborník *Interactive Wittgenstein* je venovaný pamiatke Georga Henrika von Wrighta (1916-2003), ktorý nezastupiteľnou mierou pomohol sprístupniť Wittgensteinovo dielo. Spolu s Brianom McGuinnessom sa podieľal na začlenení Wittgensteinovej práce do kontextu jeho života a to sprístupnením osobnej korešpondencie s Russellom, Keynesom, Moorom, Ramseyom a Sraffom. Editoval práce *Bemerkungen über die Grundlagen der Mathematik*, *Tagenbücher 1914-1916*, *Culture and Value*, *Zettel*, *On Certainty*, *Notes on Logic* a štyri zväzky poznámok o filozofii psychológie. Von Wright sa tak celý život významne podieľal na vydávaní a prehľadnom klasifikovaní Wittgensteinovho diela.

Zuzana Molnárová
z_molnarova@yahoo.com

Literatúra

- FREGE, G. (2003): Listy Ludwigovi Wittgensteinovi. In: Wittgenstein, L.: *Tractatus Logico Philosophicus*. Preložil P. Balko. Bratislava: Kaligram, 195-214.
- PEARS, D. (2006): *Paradox and Platitude in Wittgenstein's Philosophy*. Oxford: Oxford University Press.